

SKILDA VÄRLDAR? IDEOLOGISK POLARISERING KRING VÅLDETS ORSAKER I SAMHÄLLET 1995–2022

FELIX CASSEL OCH PATRIK ÖHBERG

Sammanfattning

Lag och ordning betraktas sedan ett par år tillbaka av svenska folket som det viktigaste samhällsproblemet. Kriminalpolitiken har samtidigt blivit starkt politiserad. I det här kapitlet studerar vi om en ideologisk polarisering kan skönjas i frågan om hur de ser på orsakerna bakom våldet i samhället. Resultaten visar att människor från vänster till höger över tid är tämligen eniga gällande faktorer som skolan, föräldrar, kamratpåverkan och droger. Däremot lever vänster- och högermänniskor i skilda världar gällande synen på invandring som orsak till våldsutvecklingen. Mer specifikt anser enbart 9 procent av dem som står klart till vänster att invandringen har en mycket stor betydelse för våldet i samhället, medan hela 67 procent bland dem klart till höger anser att så är fallet.

I början av 2000-talet var lag och ordning inte en fråga som fångade väljarnas uppmärksamhet. Få ansåg att samhällsproblem relaterade till kriminalitet var viktiga. Ännu färre angav att lag och ordning var av betydelse när de skulle välja parti. Men det har förändrats. Brottsligheten och otryggheten står idag högt på agendan hos såväl politiker som väljare (Andersson m.fl., 2021). Forskningsresultat från Brottsförebyggande rådet (Brå) visar också att det dödliga våldet i andra europeiska länder minskat medan det istället ökat i Sverige (Brå, 2021a). I takt med utvecklingen har frågor om brott och straff på ett tydligare sätt nästlat sig in i den mediala och politiska dagordningen. Med det har frågorna kommit att bli mer ideologiskt polariserande än tidigare där oro, intresse och inställning till kriminalpolitiska förslag starkt varierar beroende på partipreferens. Anhängare till Sverigedemokraterna, Kristdemokraterna och Moderaterna har visat sig vara avsevärt mer bekymrade över organiserad brottslighet och i högre utsträckning uppfatta lag och ordning som ett viktigt samhällsproblem jämfört med övriga partisympatisörer. Likaså har anhängare till de tre partierna i klart högre utsträckning än övriga uttryckt stöd för hårdare åtgärder i syfte att stävja kriminaliteten. Skärpta straff, slopad straffrabatt, mer kameraövervakning och införande av visitationszoner stöds i signifikant högre utsträckning av anhängare till M, KD och SD jämfört med övriga partier (Andersson m.fl., 2021, 2022). Likaså har intresset för kriminalpolitik på senare år kraftigt ökat bland människor till höger jämfört

med under 90- och 00-talet, under det att intresset för politikområdet samtidigt stått still bland mitten- och vänsterväljare (Andersson m.fl., 2021).

Det finns alltså flera indikationer på att brott och straff har kommit att bli en alltmer polariserande fråga hos den svenska befolkningen. I det här kapitlet följer vi upp resultat från den nationella SOM-undersökningen 1995 och 2004 för att studera hur svenskarnas uppfattningar om våldets orsaker förändrats sedan dess. Vi studerar närmare i vilken utsträckning en ökad ideologisk polarisering mellan vänster och höger kan skönjas i uppfattningarna om varför människor skola strida.

Vad ligger bakom våldet i samhället?

Det finns ett antal olika infallsvinklar till varför människor begår våldsbrott och vad som ligger för handen för att stävja detta. Lite förenklat kan man säga att debatten har två läger när det kommer till att förebygga våldsbrott, de som anser att mer resurser ska satsas på sociala insatser och de som istället förespråkar strängare straff. Sociala insatser och strängare straff står inte nödvändigtvis emot varandra, men betoning på det ena eller det andra kan indikera hur debattören ser på orsakerna bakom våldsbrotten. Det första perspektivet tar sin utgångspunkt i att kriminalitet är en följd av strukturella omständigheter som ojämlika uppväxtförhållanden, olika typer av social utsatthet och brist på konstruktiva sociala sammanhang (Sampson, 2012). Det andra perspektivet tar istället sin utgångspunkt i bristande normer, uppfostran och fallerande skolgång. En individ som inte fostras in i sunda värderingar löper högre risk att begå brott (Wright m.fl., 2004).

I Sverige ställdes länge förhoppningar på att utplåna kriminalitetens orsaker genom social ingenjörskonst. En stor tilltro sattes till att samhället genom olika typer av social insatser skulle få bukt med brottsligheten (Andersson & Nilsson, 2009). Efter andra världskriget noterades en ökning av våldsbrotten i Sverige, en utveckling som relaterades till en mindre restriktiv alkoholpolitik och framväxande ungdomskultur (von Hofer, 2011). Än idag kvarstår en stark koppling mellan alkohol- och drogpåverkan och våldsbrott, både hos våldsutövaren och den som drabbas (Brå, 2015; Grann & Fazel, 2014). De senaste årtiondena har också det förändrade medielandskapet och framväxten av sociala medier föranlett frågor om samspelet mellan medier och våld. Den kausala kedjan mellan medier och våldsbrott är mindre teoretiskt utvecklad, men farhågor har lyfts om det negativa inflytande som TV, internet och dator/TV-spel ansetts ha på framför allt de yngre generationerna. Allmänheten har i tidigare undersökningar lyft fram TV, internet och dator/TV-spel som mycket viktiga orsaker bakom våldet i samhället (Carlsson, 2005).

Invandring är en annan potentiell orsak som på senare år diskuterats flitigt i kriminalpolitiska sammanhang. Den historiskt sett generösa svenska migrationspolitiken har under senare år accentuerat en diskussion om invandring som en

kausalt faktor i brottsutvecklingen. De skjutningar och våldsbrott kopplade till gängkriminalitet som idag sker i det svenska samhället är inte sällan kopplade till unga män med utländsk bakgrund som lever i socialt utsatta områden (Brå, 2021a; Rostami m.fl., 2018). Andelen brottsmisstänkta i befolkningen med utrikes bakgrund har minskat över tid, men den största andelen brottsmisstänkta i samhället finns bland inrikesfödda med två utrikesfödda föräldrar, följt av utrikesfödda (Brå, 2021b). Samtidigt minskar överrepresentationen hos människor med utländsk bakgrund i brottsstatistiken när hänsyn tas till sociala faktorer. Frågan är med andra ord svår och komplicerad. Mot den här bakgrunden kan det konstateras att den kriminalpolitiska paletten fått fler färger när synen på våldet i samhället och dess orsaker ska förstås och diskuteras. Till detta hör att den allmänna opinionen börjat tillskrivas en större betydelse i kriminalpolitiken. Politikens legitimitet bygger numera i högre utsträckning på att det finns ett stöd i befolkningen för kriminalpolitiska åtgärder (Tham, 2018).

Vad vet vi sedan tidigare om det svenska folkets uppfattningar om våldets orsaker? En antydning till svar kunde vi presentera i den nationella SOM-undersökningen 2021, i vilken deltagarna ombads ta ställning till frågan 'I vilken grad tror du att följande påverkar benägenheten för någon att begå våldsbrott?' (Andersson m.fl., 2022). Resultaten indikerade att svenska folket ser *psykisk ohälsa* som den viktigaste förklaringen till att våldsbrott begås, följt av *uppföstran, liten risk att åka fast* samt *romantisering av kriminell livsstil*. Vid sidan av psykisk ohälsa visade resultaten att svenska folket i högre utsträckning betraktar olika typer av bristande normer och svaga incitament för att inte begå brott som viktiga orsaker till våldsbrott, snarare än orsaker som kan relateras till olika typer av bristande sociala insatser (Andersson m.fl., 2022). Viktigt att poängtera dock är att denna fråga enbart ställdes i 2021 års undersökning. Frågan som det här kapitlet bygger på ställdes för första gången 1995. Därmed har vi möjlighet att både studera hur svenska folkets syn på orsakerna bakom våldet i samhället förändrats över tid samt huruvida en ideologisk polarisering i synen om våldets orsaker kan skönjas.

Våldets orsaker i samhället

För att få reda på hur svenskarna ser på orsakerna bakom våldet i samhället har det sedan 1995 med oregelbundna mellanrum ställts frågor om vilka bakomliggande orsaker de tror kan förklara våldet. Frågorna har ställts 1995, 2000, 2004 och 2022. Frågan som ställts är: 'Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt din bedömning, vilken betydelse har följande saker?' Faktorerna som presenterats för svarspersonerna har varierat, men det finns ett antal orsaker som återkommit: 'Skolan', 'Föräldrar', 'Kamratpåverkan', 'Alkohol och droger' och 'Arbetslöshet'. Svartalternativen är 'Mycket stor betydelse', 'Ganska stor betydelse', 'Varken stor eller liten betydelse', 'Ganska liten betydelse' och 'Mycket liten betydelse'.

I tabell 1 har vi sammanställt hur svenskarna genom åren ställt sig till de fem återkommande förslagen till orsakerna bakom våldet i samhället. Sedan 1995 och framåt har svenskarna varit av uppfattningen att alkohol och droger är den viktigaste orsaken till våldsamheter. Likväl har alkohol och droger över tid tappat i betydelse. 2022 är det nästan 20 procentenheter färre som anser att alkohol och droger genererar våldsyttningar, jämfört med 1995. Även kamratpåverkan som förklaring har minskat rejält i betydelse mellan 1995 och 2022. Likaså har tron på föräldrarnas inverkan sjunkit, men i något mindre utsträckning. De tre toppkandidaterna har således tappat i relevans när svenskarna bedömer orsakerna till våldet i samhället. Däremot finns det större stabilitet för faktorerna arbetslöshet och skolan. Cirka en tredjedel tror att dessa två faktorer är mycket viktiga för att förstå orsakerna bakom våldet. Sammantaget kan man konstatera att 2022 är orsaksfaktorerna inte lika givna som de var 1995.

Tabell 1 Mycket viktiga orsaker till våldet i samhället över tid, 1995, 2004 och 2022 (procent)

	1995	2004	2022	Förändring
Alkohol och droger	75	73	56	-19
Föräldrar	61	62	52	-9
Kamratpåverkan	56	53	38	-18
Arbetslöshet	39	32	36	-3
Skolan	25	32	29	+4
Svarspersoner	1 690	1 680	1 591	

Kommentar: Frågan lyder 'Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt din bedömning, vilken betydelse har följande saker?'. Svarsalternativen är 'Mycket stor betydelse', 'Ganska stor betydelse', 'Varken stor eller liten betydelse', 'Ganska liten betydelse' samt 'Mycket liten betydelse'. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan. Tabellen visar andelen som anser att faktorerna har mycket stor betydelse.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995, 2004 och 2022.

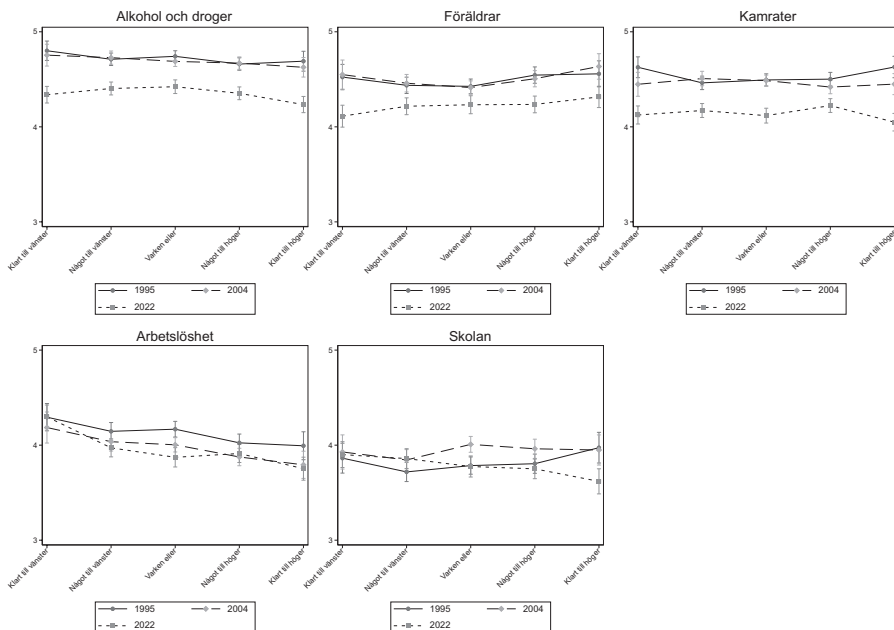
Det har redan påtalats att lag och ordning är ett ämne som på ett dramatiskt sätt har klättrat på samhällsagendan och har från en tynande tillvaro blivit en central fråga i svensk politisk debatt. I takt med att lag och ordning blivit en viktig fråga har det på samma gång tydliggjorts att intresset för kriminalpolitik är en politisk vänster-högerfråga (Andersson m.fl., 2021). Människor till höger tycker att lag och ordning är en mycket viktigare samhällsfråga än vad människor till vänster anser att den är. Frågan är om orsakerna till våldet i samhället också har blivit polariserade på så sätt att den ideologiska vänster-högerpositionen har fått en större betydelse när svenskarna funderar på orsakerna bakom våldet i samhället.

I figur 1 åskådliggörs hur svenskarna utifrån vänster-höggerskalan bedömer betydelsen av de fem orsakerna mellan 1995 och 2022. I modellen kontrolleras

för kön, ålder och utbildning. I figurerna har vi gjort så att vänster-högerskalan utgör x-axeln och hur viktig varje enskild faktor anses vara utgör y-axeln. Högst upp till vänster redovisar figur 1 ideologiseringen av alkohol och droger som förklaringsfaktor, eller snarare avsaknad av någon polarisering. Däremot kan vi se att 2022 tror svenskarna, oavsett ideologi, att alkohol och droger har mindre betydelse för våld i samhället än tidigare. Till höger om alkohol och droger har vi föräldrarnas inverkan på våldet i samhället. Tidigare år har föräldrafaktorn inte varit något som skiljt vänster från höger. Men 2022 gör de som befinner sig på varsin sida av den ideologiska skalan ("klart till vänster" respektive "klart till höger") olika bedömningar av föräldrarnas påverkan. Personer klart till höger tror mer på föräldrarnas inverkan än vad människor till vänster gör. Det ska kanske noteras att det mer är en fråga om grad- än artskillnad. Högst upp till höger redovisas påverkan från kamrater och betydelse av ideologisk position. Kamratpåverkan har minskat i betydelse över tid, men det finns inte någon tydlig ideologisk tendens. 1995 var mittenväljarna mindre övertygade om kamraternas påverkan i jämförelse med de ideologiska ytterkanterna. Men det är inte något som har hållit i sig. Nere till vänster hittar vi arbetslöshetens betydelse för våldet i samhället. Arbetslösheten har under alla år varit en tydlig vänster-högerfråga. Skillnaderna är stabila. Den enda faktor som blivit mer ideologisk under de undersökta åren hittar vi i det högra hörnet, nämligen skolan. Skolan har tidigare inte varit något som skiljt vänster från höger. 2022 anser emellertid människor klart till höger att skolan har en mindre betydelsefull roll än de till vänster. Människor till höger 2022 avviker också från högerorienterade personer tidigare år. 1995 och 2004 ansåg 33 procent av de klart till höger att skolan var en mycket viktig faktor. 2022 var det 23 procent som gjorde samma bedömning.

Vi har kunnat konstatera att det finns en trend att svenskarna 2022 anser att tidigare faktorer som ansågs viktiga för att förklara våldet i samhället har sjunkit. Det kan bero på många olika saker, men en orsak kan vara att svenskarna anser att det numera finns mer komplexa orsaker eller att det finns andra orsaker som är viktigare. När frågan om våldets sammanhang i samhället ställdes 2022 hade ett antal nya faktorer lagts till eller ändrats sedan 2004 ("invandring" och "segregation" lades till och "kändisar/idoler" ändrades till "kändisar/influencers", "TV" och "biofilm" slogs samman till "TV/film", "internet" kompletterades med "sociala medier" och blev "Internet/sociala medier").

Figur 1 Ideologisk polarisering över tid gällande orsakerna till våld i samhället, 1995, 2004 och 2022 (marginaleffekter)

Kommentar: Frågan lyder 'Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt din bedömning, vilken betydelse har följande saker?'. Svarsalternativen är 'Mycket stor betydelse', 'Ganska stor betydelse', 'Varken stor eller liten betydelse', 'Ganska liten betydelse' samt 'Mycket liten betydelse'. Tabellen visar andelen som anser att faktorerna har mycket stor betydelse. Resultaten i figuren bygger på OLS-regressioner under kontroll för kön, ålder och utbildning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995, 2004 och 2022.

I tabell 2 redovisas hur svenskarna bedömer olika typer av orsaker till våldet i samhället 2022. Även om alkohol och droger har minskat i betydelse är det likväl den faktor som störst andel anser vara den viktigaste faktorn (56 procent). Därefter kommer föräldrar (52 procent) och segregation (51 procent). Lite längre ner hittar vi kamratpåverkan (38 procent), arbetslöshet (36 procent) och invandring (34 procent), sedan kommer skolan (29 procent). Ytterligare en bit ner återfinns faktorer som i bred mening kan kopplas till sociala medier: internet/sociala medier (21 procent), TV/film (15 procent), datorspel/TV-spel (13 procent) och kändisar/influencers (10 procent). Vi kan utifrån resultaten i tabell 1 inte utesluta att det finns faktorer som svenskarna anser vara viktigare än alkohol och droger, men vårt tentativa svar är likväl att svenskarnas bild av orsakerna bakom våldet i samhället har blivit mer komplex.

Tabell 2 Mycket viktiga faktorer till våldet i samhället, 2022 (procent)

Alkohol och droger	56
Föräldrar	52
Segregation	51
Kamratpåverkan	38
Arbetslöshet	36
Invandring	34
Skolan	29
Internet/sociala medier	21
TV/film	15
Datorspel/TV-spel	13
Kändisar/influencers	10

Kommentar: Frågan lyder 'Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt din bedömning, vilken betydelse har följande saker?'. Svartalternativen är 'Mycket stor betydelse', 'Ganska stor betydelse', 'Varken stor eller liten betydelse', 'Ganska liten betydelse' samt 'Mycket liten betydelse'. Procentandelarna utgörs av de som besvarade frågan. Tabellen visar andelen som anser att faktorerna har mycket stor betydelse. Antal svar är 1 591.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

För att bättre förstå rangordningen av de olika faktorerna är det värdefullt att studera vem som tycker vad gällande vad som orsakar våldet i samhället. Istället för att analysera de elva olika faktorerna var och en för sig har vi gjort en faktoranalys (PCF) för att se vilka som hör samman med varandra. Resultatet av analysen visar att vi har att göra med fyra olika dimensioner. Den första dimensionen (hem och skola) kopplar till skolan och föräldrarnas påverkan ($\alpha^1 = 0.68$). Den andra dimensionen (social utsatthet) relaterar till olika sociala faktorer och består av alkohol och droger, arbetslöshet, kamratpåverkan och segregation ($\alpha = 0.63$). En tredje dimension (sociala medier) rör det som pågår på nätet och följaktligen ingår internet/sociala medier, TV/film, datorspel/TV-spel och kändisar/influencers ($\alpha = 0.85$). Invandring utgör en egen dimension. I den kommande analysen har vi i enlighet med faktoranalysens resultat slagit samman de olika faktorerna till index utifrån dimensionerna som kom fram i analysen.

I tabell 3 redovisas resultaten från en regression där vi kontrollerar för kön, utbildning, ålder, bostadsort, oro för att själv drabbas av våldsbrott, oro för våldsbrott i samhället samt partipreferens. Längst till vänster i tabell 3 prövas bakgrundsfaktorernas betydelse för uppfattningen att hem och skola är centrala för våldet i samhället. Det första vi kan notera är att modellen inte i någon större utsträckning lyckas förklara inställningen till betydelsen av hem och skola. Man kan också uttrycka det som att det inte finns så stora skiljelinjer när denna faktor kommer på tal. I stort sett är det bara sverigedemokrater som tror mindre på denna dimension, medan de som är oroliga för våldet i samhället tror att hem och skola

är viktigare än de som inte oroar sig. Ett steg till höger om hem och skola har vi social utsatthet. Modellen lyckas på ett bättre sätt fånga upp fler skillnader mellan olika grupper i relation till social utsatthet. Män anser i mindre grad än kvinnor att social utsatthet är en viktig orsak till våldet i samhället; det gör också yngre människor samt moderater och sverigedemokrater.

Ytterligare ett steg till höger i tabell 3 har vi resultaten för det som sker på internet och sociala medier. För den dimensionen lyckas modellen ytterligare lite bättre med att hitta variation. Män, välutbildade, människor som inte bor på landsbygden samt moderater och sverigedemokrater anser i lägre utsträckning att det som pågår på internet och sociala medier påverkar våldet i samhället. Äldre människor och de som känner en personlig oro för att drabbas av våld anser i högre grad att aktiviteter på internet har en negativ påverkan på våldsbrott. Längst till höger i tabellen har vi den faktor som inte kopplar samman med någon annan faktor, invandring. Likväl är invandring den faktor som modellen bäst lyckas med att förklara åsiktsskillnaderna hos svenskarna. Det beror till stor del på att frågan om invandring är en tydlig partiskiljande fråga. Center- miljö- och vänsterpartister anser att invandringen inte är en särskild viktig fråga. Det är bara 8 procent bland miljöpartisterna, 9 procent hos vänsterpartisterna och 15 procent av centerpartisterna som menar att invandring är en mycket viktig faktor till våldet i samhället. Det kan jämföras med kristdemokrater och moderater (bägge på 47 procent) och framför allt sverigedemokrater där hela 79 procent ser invandringen som en betydande faktor för våldsutvecklingen. I övrigt tror välutbildade och yngre personer i lägre utsträckning på invandringen som en viktig förklaring till våldet i samhället.

För att få en bild av hur den ideologiska polariseringen bland svenskarna ser ut när det gäller orsakerna till våldet i samhället 2022 avslutar vi med fyra olika bilder. Bilderna bygger på regressionsmodellerna ovan, men istället för partipreferens tar vi placering på vänster-högerskalan. De två översta bilderna, hem och skola samt social utsatthet, visar inte upp några starka skiljelinjer. Visserligen tycker de klart till höger att social utsatthet är något mindre viktig än andra, men det är marginellt. De två nedre bilderna, sociala medier och invandring, har lite andra tendenser. Sociala medier är det människor som placerar sig i mitten på vänster-högerskalan tycker är viktigare än vad de till vänster respektive höger gör. Vi ska inte här reda ut varför så är fallet. En ledtråd kan emellertid vara att människor i mitten samtidigt uppger att de i lägre utsträckning säger sig använda sociala medier. Den allra tydligaste polariseringen är, som vi redan har varit inne på, invandringen. Människor till vänster har helt klart en annan uppfattning om invandringens betydelse för våldet i samhället än vad människor till höger. 9 procent av dem klart till vänster anser att invandringen har en mycket stor betydelse för våldet i samhället, 67 procent bland dem klart till höger menar att så är fallet. Det människor klart till vänster istället ser som en viktigare faktor är segregationen. I det fallet är det 61 procent som anser det vara en mycket viktig faktor. Människor klart till höger är inte avvisande till den faktorn, utan drygt hälften (51 procent) anser att den har mycket stor betydelse.

Tabell 3 Bakomliggande orsaker till våldet i samhället, 2022 (standardiserade regressionskoefficienter)

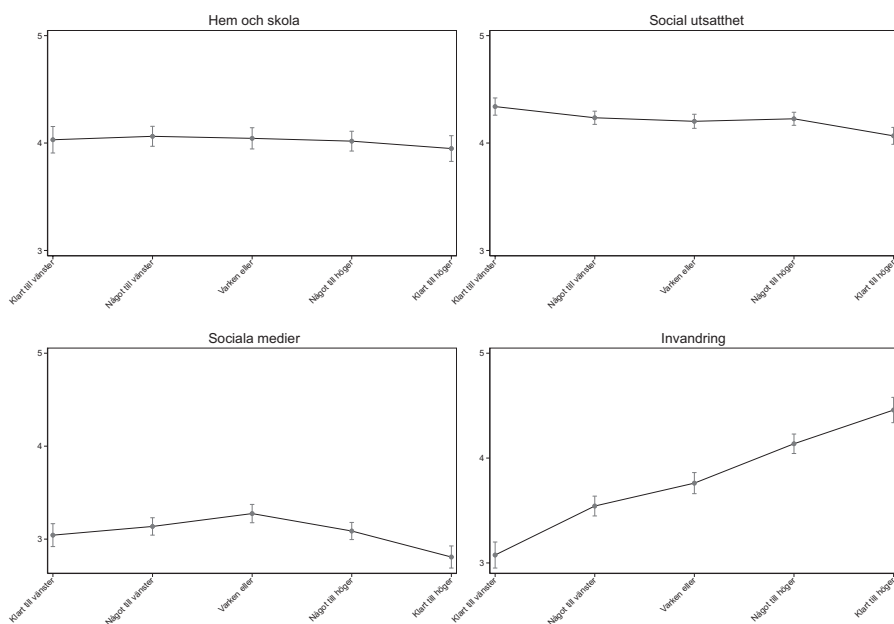
	Hem och skola	Social utsatthet	Sociala medier	Invandring
Man	0.00 (0.05)	-0.16** (0.03)	-0.37** (0.05)	0.06 (0.05)
Välutbildad	-0.05 (0.05)	0.04 (0.04)	-0.17** (0.05)	-0.13* (0.05)
Ålder (16–90)	0.04 (0.02)	0.04* (0.02)	0.30** (0.02)	0.18** (0.02)
Boendeort (Ref. landsbygd)				
Mindre tätort	-0.12 (0.09)	-0.04 (0.06)	-0.20* (0.09)	-0.03 (0.09)
Stad eller tätort	-0.00 (0.08)	-0.04 (0.05)	-0.20* (0.08)	-0.03 (0.08)
Stockholm, Göteborg, Malmö	-0.03 (0.09)	-0.09 (0.06)	-0.45** (0.09)	-0.07 (0.09)
Personlig oro	0.00 (0.03)	-0.03 (0.02)	0.23** (0.04)	0.11** (0.03)
Oro för samhället	0.14** (0.03)	0.13** (0.02)	-0.02 (0.03)	0.21** (0.03)
Parti (Ref. Socialdemokraterna)				
Vänsterpartiet	0.03 (0.09)	-0.01 (0.06)	-0.09 (0.10)	-0.61** (0.10)
Centerpartiet	0.02 (0.09)	0.09 (0.06)	0.01 (0.10)	-0.35** (0.10)
Liberalerna	-0.04 (0.12)	0.07 (0.08)	-0.05 (0.12)	0.21 (0.12)
Moderaterna	-0.10 (0.07)	-0.10* (0.05)	-0.18** (0.07)	0.59** (0.07)
Kristdemokraterna	0.03 (0.11)	-0.05 (0.08)	-0.01 (0.12)	0.61** (0.11)
Miljöpartiet	0.05 (0.11)	0.17* (0.07)	0.00 (0.11)	-0.29** (0.11)
Sverigedemokraterna	-0.23** (0.08)	-0.27** (0.05)	-0.25** (0.08)	0.95** (0.08)
Konstant	3.59** (0.16)	4.11** (0.11)	2.74** (0.17)	2.21** (0.15)
Antal	1 395	1 371	1 357	1 412
R ²	0.03	0.08	0.22	0.35

Kommentar: Frågan lyder 'Det har under de senaste åren diskuterats vad som ligger bakom våldet i samhället. Enligt din bedömning, vilken betydelse har följande saker?'. Svartalternativen är 'Mycket stor betydelse', 'Ganska stor betydelse', 'Varken stor eller liten betydelse', 'Ganska liten betydelse' samt 'Mycket liten betydelse'. I tabellen har ett antal faktorer slagits samman till olika index. Indexen löper mellan 1 och 5. Ett högre tal betyder att faktorerna anses ha större

betydelse. De faktorer som slagits samman i 'Hem och skola' är 'skolan' och 'föräldrarna'. För 'social utsatthet' är det 'alkohol och droger', 'arbetslöshet', 'kamratpåverkan' och 'segregation' som slagits samman. 'Sociala medier' består av "internet/sociala medier", 'TV/film', 'datorspel/TV-spel' samt 'kändisar/influencers'. 'Invandring' utgör en egen kategori. Vålutbildad = examen från högskola/universitet alt. studier vid/examen från forskarutbildning. Frågan om partisympati lyder 'Vilket parti tycker du bäst om idag?'. Frågan om personlig oro och oro för våldet i samhället lyder 'Hur oroande upplever du följande idag?' Frågan ställdes som ett batteri med två delfrågor: 'Att du själv ska drabbas av våldsbrott', 'Våldsbrott i samhället' Svartalternativen är 'Mycket oroande'; 'Ganska oroande'; 'Inte särskilt oroande' samt 'Inte alls oroande'. I tabellen har vi vänt på skalan, så ett högre tal indikerar större oro. Standardfelen är inom parentes. ** p<0,01, * p<0,05

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Figur 2 Ideologiska skiljelinjer gällande orsakerna bakom våldet i samhället, 2022 (marginaleffekter)

Kommentar: Resultaten i figuren bygger på modellerna i tabell 3. Skillnaden är att partipreferens är utbytt mot vänster-högerekalan. Frågan lyder 'Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerekala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?' Frågan har följande svarsalternativ 'Klart till vänster', 'Något till vänster', 'Något till höger', 'Varken till vänster eller till höger', 'Något till höger' och 'Klart till höger'

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2022.

Ideologisk polarisering? Det beror på

Våldsutvecklingen i Sverige har under de senaste åren skapat rubriker både här och utomlands. Skjutvåldet och den organiserade brottslighetens dödliga uppgörelser, ofta i offentlig miljö, har gjort att lag och ordning intagit en framträdande roll på politikernas och medborgarnas dagordning. I takt med att våldet och dess orsaker har diskuterats har vi sett en ideologisk polarisering gällande synen på sakfrågans betydelse (Andersson m.fl., 2021). Det här kapitlet har undersökt om den ökade polariseringen gällande lag och ordning också har åtföljts av en ökad polarisering när det gäller orsakerna till våldet i samhället. Det korta svaret på den frågan är nej. Människor från vänster till höger är över tid tämligen eniga gällande faktorer som skolan, föräldrar, kamrater och droger, men lite mindre så för arbetslöshetens betydelse. Sett över tid är det istället de bakomliggande orsaker som sågs som betydande 1995, alkohol och droger, föräldrar och kamratpåverkan som har minskat i betydelse. Trots att det grova våldet i samhället har ökat och diskussionens vågor gått höga om hur utvecklingen bäst ska förstås har inte svenskarnas bild av våldets orsaker förenklats, det vill säga att det i huvudsak finns en faktor som är mycket viktigare än alla andra. Vi kan heller inte se någon stark ideologisk polarisering 2022 när det gäller orsakerna till våldet. Men det finns ett tydligt undantag: invandringen. Inställningen till invandringen har under mer än 15 år varit en polariserande fråga i samhällsdebatten och på den politiska arenan (Oscarsson m.fl., 2021). När orsaken till våldet i samhället analyseras av svenskarna är invandringen en fråga som är starkt polariserad utifrån vänster-högerskalan. Eftersom frågan om invandring inte tidigare har ställts är det svårt att med säkerhet säga att invandringen över tid polariserat svenskarnas syn på våldets orsaker. Men om invandringen följt samma utveckling som flyktingfrågan, där inställningen till flyktingpolitiken inte kunde förstås utifrån vänster-högerskalan under 1990-talet (Oscarsson & Holmberg, 2016), så har svenskarnas syn på våldet i samhället och invandringen som en orsak genom åren blivit en vänster-högerfråga.

Den nya regeringen har aviserat ett paradigmskifte på en rad politikområden, däribland rättspolitiken. Som ett led i detta arbete har man utlovat krafttag för att stoppa gängkriminaliteten. Gängkriminaliteten är i sin tur ofta kopplad till unga män med utländsk bakgrund (Rostami m.fl., 2018). Straffskärpningar för att stävja gängbrottsligheten är likaså en fråga som delar svenskarna efter ideologisk hemvist. 34 procent av dem klart till vänster tycker att det är ett mycket bra förslag att skärpa straffen för gängkriminalitet. De klart till höger sluter nästan mangrant upp bakom förslaget (88 procent). I och med att gängbrottsligheten är något som samhället inte lyckats hantera lutar det åt att den ideologiska polariseringen kring invandringen som en bakomliggande orsak till våldet i samhället även i fortsättningen kommer att skilja svenskarna åt i hur våldet ska förstås och hur det ska bekämpas.

Not

- ¹ För att undersöka hur väl variablerna i indexet hänger samman anges måttet Cronbach's alpha (α). Måttet går från 0 till 1, och ju högre värdet är, desto mer tenderar de olika variablerna i indexet att samvariera. Ofta används 0.7 som tumregel för när en skala är ”tillförlitlig”. I två av de använda indexen når de inte riktigt upp till tumregeln, men ett alpha-värde över 0.6 anses fortfarande vara tillförlitligt (Nunnally & Bernstein, 1994).

Referenser

- Andersson, Felix, Demker, Marie, Mellgren, Caroline & Patrik Öhberg (2021). Kriminalpolitik – lika hett som man kan tro. I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red), *Ingen anledning till oro (?)*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Felix, Wärnlöf Bové, Klara & Patrik Öhberg (2022). Brott, men inga straff? Svenska folkets inställning till våldsbrott och hur de ska förhindras. I Ulrika Andersson, Henrik Oscarsson, Björn Rönnerstrand & Nora Theorin (red), *Du sköra nya värld*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Andersson, Robert & Roddy Nilsson (2009). Svensk kriminalpolitik. Malmö: Liber.
- Brottsförebyggande rådet (Brå) (2015). *Alkohol- och drogpåverkan vid misshandel, hot, personrån och sexualbrott*. Kortanalys. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (Brå) (2021a). *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder. En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*. Rapport 2021:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (Brå) (2021b). *Misstänkta för brott bland personer med inrikes respektive utrikes bakgrund*. Rapport 2021:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Carlsson, Ulla (2005). Åsikter om våld och pornografi i medierna. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red), *Lyckan kommer, lyckan går*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Grann, Martin & Seena Fazel (2004). Substance misuse and violent crime: Swedish population study. *Bmj*, 328(7450): 1233–1234.
- von Hofer, Hanns (2011). *Brott och straff i Sverige: Historisk kriminalstatistik 1750–2010. Diagram, tabeller och kommentarer*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Nunnally, Jum, C. & Ira H. Bernstein (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2016). *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Oscarsson, Henrik, Bergman, Torbjörn, Bergström, Annika & Johan Hellström (2021). *Demokratirådets rapport 2021: Polariseringen i Sverige*. SNS förlag.

- Rostami, Amir, Mondani, Hernan, Carlsson, Christoffer, Sturup, Joakim & Jerzy Sarnecki (2018). *Våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet i Sverige*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Sampson, Robert J. (2012). *Great American City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Tham, Henrik (2018). *Kriminalpolitik: Brott och straff i Sverige sedan 1965*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Wright, Bradley R. E., Caspi, Avshalom, Moffitt, Terrie E. & Ray Paternoster (2004). Does the Perceived Risk of Punishment Deter Criminally Prone Individuals? Rational Choice, Self-Control, and Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41: 180–213.

